

Píseň: S172 - Laudato sii + **modlitba;** **Čtení:** Gn 4, 1-17

Milí přátelé,

na posledním setkání jsme začali příběh Kaina a Abela. Soustředil jsem se na základní fakta příběhu: Na význam jmen obou bratrů, instrumentalizaci („znástrojování“) Kaina, jeho předurčenost rodiči i prvorozenstvím, Kainovo přesto překročení stínu rodiny, předurčenosti prostředím i osudovosti a na Hospodinovu milost při ochraně dokonce bratrovraha.

Návdavkem jsem přidal i pokračování Kainova příběhu - neboť Gn 4 je příběhem Kainovým, nikoli Abelovým - v němž Kain získal manželku, s ní syna, postavil město.

Další dimenze

Podobně jako předchozí příběhy, i tento spadá do mýtů. Ty mají vždy velmi, velmi mnoho dimenzí. I proto se dnes k příběhu Kaina vracíme. Snad hlubší výklad dalších dimenzí příběhu umožní lepší porozumění Božímu sdělení. Pokud totiž nerozumíme dobovému, jazykovému a kulturnímu kontextu, nic nám nebrání včítat do příběhu své myšlenky, pocity, zážitky a právní. A tak přehlušovat Boží zvěst v nich.

Prvním z nich budiž role krve a magie. Magií rozumějme ne triky moderních „kouzelníků,“ kteří sami sebe často nazývají „iluzionisty.“ Jakkoli jsou jejich výkony a nápady působivé, jedná se o triky - podvody. Magie je jedním ze základních teologických termínů, neboť popisuje pravý opak správné lidské odpovědi na Boží povolání - víru. Víra je poslušností božstvu - nadlidské síle - ideálně přímo Stvořiteli světa. Magie je tak neposlušností, vzpourou, snahou božstvo ovládnout, podřídit mé vůli - včetně Stvořitele světa. Proto je takřka totožná s hříchem.

Za tímto účelem magie provozuje řadu rituálů, obřadů. Obřad či rituál není sám o sobě nic špatného, naopak - je základem naší všední existence (jak vypadá naše ráno?). Otázkou je jejich účel,

cíl, telos. Zatímco cílem bohoslužeb je, jak název napovídá, sloužit Bohu, cílem magických obřadů je ohnout, podřídit, ovládnout.

Mezi nejzákladnější magické kultury patřil a patří kult plodnosti. Úzce souvisí nejen s dnešním příběhem, ale také s příběhem Gn 3. Člověk si totiž, minimálně podvědomě, uvědomuje svoji hlubokou závislost na okolním světě. Tak je potřeba „zajistit“, aby půda dala dostatek síly, dostatek jídla. Tak kultury plodnosti často souvisely se sexuálními praktikami ať už přímo na poli nebo ve svatyních, s lidmi či se zvířaty. Pokud přece mužské símě dává povstat lidskému životu, pak jistě přenáší tuto životodárnou sílu také jinam!

Čímž se ukazuje základní chyba magie - nestaví na faktech, na dotažení myšlenek a jejich ozkoušení v čase. Nýbrž na lidském dojmu, chybě v logice, datech či vnímání. Proto jsou pověry („paravíry“) a předsudky tak blízko magii a jsou takovým problémem.

Jindy se plodnost země a bohatá úroda „nezajišťovala“¹ sexuálním aktem, nýbrž obětí. S podobnou logikou: Pokud naše tělo bez krve umírá (běžná zkušenost starověkého člověka), pak je krev nositelkou života. A tak, stejně jako u jiných tělesných tekutin spojovaných s životem, pokud tuto nositelku života dostaneme do půdy, tak ji „obživíme.“

Proto je Abel zabit na poli (pozorně přečtěm v. 8!²). Mohl být zabit v lese, údolí, na kopci, v pustině... Avšak Kain se rozhodl Abela zabít na poli. V pozadí příběhu je totiž také zápas s magií, pověrami, kultury plodnosti.

Kain se domníval, že jeho oběť Hospodinu byla odmítnuta pro svou nízkou kvalitu. Proto, spolu s kultury plodnosti, se rozhodl zajistit kvalitativně lepší úrodu skrze krev. A lidská krev je, samozřejmě, mocnější než zvířecí³.

To vše je samozřejmě pouhým výplodem hříšné, tedy vzpurné, lidské mysli. Nic z toho nemá žádný základ ve vnější

¹ Rozuměj: Domněle, v lidských očích. Ne objektivně!

² Kain mluvil s Abelem jinde. Během rozhovoru, jehož obsah je nepodstatný, neboť jeho cílem je chladnokrevná vražda, se však s bratrem přesune na pole.

³ Stejná logika pak vede k představě magicky ještě „mocnější“ krve menstruační. Proto zákaz v např. Lev 12, 2; 15, 9; 15, 25 atd.

realitě, natožpak v objektivní pravdě. To jen člověk opět vnutil nějakému Bohem stvořenému fenoménu nějakou vlastnost dle své vůle. A jsme opět u svévole. Lidská krev samozřejmě není mocnější než zvířecí. Krev vlitá do země samozřejmě nepřinese bohatší úrodu - nemá jak.

A neváhejme připočíst další fakta příběhu: Abelova krev měla být ještě mocnější, protože na něj a jeho oběť pohlédl samotný Hospodin (v. 4)! Tak byl Abel jistě „nabit“ božskou mocí - jak takové manipulaci brání standardní kultické předpisy SZ o svatých, velesvatých, nečistých a klatých (!) předmětech i lidech (např. Ex 29, 33-34; Lev 16, 4; Ex 30, 29; klaté: Lev 27, 28).

Gn 4 tedy není příběhem z červené knihovny o vraždě ze žárlivosti či závisti. Tento motiv je pro příběh zcela nepodstatný, neboť Abel *není* zavražděn v Kainově afektu. Avšak nemůžeme ho odložit a do příběhu nevčítat, pokud nevytvoříme prostor pro kontext příběhu samotného.

K tomu dodejme, proč Abelova vražda nebyla, ba dokonce nemohla být, vykonána v záchvatu emocí. Kain přece s Abelem mluví (v. 8) - pokud by Kainem cloumala nenávist, závist či jen krvelačnost, Abel by si toho nemohl nevšimnout. Otroctví emocím je také součástí příběhu, avšak za vraždu v tomto příběhu nenesou žádnou zodpovědnost⁴.

Tím celý příběh nabírá ještě hrůznějších kontur. A, bohužel, pravdivějších a lidštějších. Tak „mimo“ je magie, že Kain věří, že skrze lepší úrodu se „zavděčí“ Bohu. Že skrze lepší úrodu povyroste v Božích očích. A tak, dle magické a tupé lidské logiky, obětuje bratra Abela, aby on sám, Kain, byl v Božích očích lepším. Jak lidské. Jak magické. Proto tak zruďné. A absurdní.

Neboli příběh zvěstuje, jak nesmyslné jsou jakékoli magické praktiky a kultury. Jak nesmyslné je něco „zaklepat na dřevo,“ bát se, že „něco zakřikneme,“ že si něco „vymodlíme“ nebo že si můžeme Boha koupit.

⁴ Ne snad, že by to jindy bylo jinak. I dnes je člověk souzen odlišně, vykonal-li čin chladnokrevně nebo v afektu, avšak vinen je tak jako tak. V Kainově příběhu však jde vlastně o chladnokrevnou vraždu za cílem vlastního obohacení a vyvýšení v Božích očích!

Ještě výrazněji pak toto kérygma (zvěst) příběhu Gn 4 zní, když se zaměříme na Hospodinova slova v tomto příběhu.

Hospodinova slova

Naši pozornost v biblických textech jen málokdy strhnou Hospodinova slova. Přitom právě ty jsou tím nejpodstatnějším pro lidský život. Celý svět je stvořen Božím slovem (Gn 1, 3)! Nejlepší cestou k pochopení autorova a Božího záměru v biblickém oddílu je tak soustředění se na slova Hospodinova, až druhotně jeho činy. A to i když v příběhu absentují (nápadně již Gn 13)!

V Gn 4 hovoří Hospodin dvakrát: Ve verších 6-7 a 9-15. První uvedené je Hospodinovým monologem, druhé je dialogem s Kainem.

Jak jsem říkal již minulý týden, příběh Gn 4 je také aluzí na Gn 3. I proto přichází Hospodin za viníkem Kainem s otázkou. A, stejně jako v zahradě, ne proto, že by neznal odpověď. Ale protože jedná s člověkem jako rovný s rovným. Slušně. S úctou. A stejné očekává od člověka. Ten však opakovaně lže - klidně i Stvořiteli do očí (Gn 3, 9-13 + Gn 4, 9).

Hospodin se tedy neptá Kaina na jeho hněv a sinalou tvář proto, že by nevěděl, kde se tyto u Kaina vzaly. Vždyť Hospodin je vševědoucí - a autor s touto znalostí u posluchače počítá! Hospodin se ptá proto, že: 1) Kainova reakce je absurdní, nesmyslná - zejména v síle jejích emocí. 2) Copak jsou emoce důležitější v lidském životě než Boží slovo?

Jde tedy o otázky trochu ironické. Kain (a tak posluchač) v nich má zaslechnout neopodstatněnost a nesmyslnost vlastního prožívání, porozumění, reakcí. Proč tak vzplanul, copak se stalo něco zlého? Vždyť jeho bratru se dostalo velkého požehnání! Proč je to problém?

Proč má tak sinalou tvář, copak nepřijme Hospodin i Kaina, bude-li konat dobro?

Třetí otázka pak stvrzuje nepodstatnost celé oběti - a tak Kainovy reakce. Copak je shlédnutí Boží to důležité? Nebo je tím Boží přijetí? A Boží přijetí si nelze koupit, natožpak obětí (narážka

odmítající veškeré magické kultění!). Bohu záleží jen na tom, zda konáme dobro.

Neboli: Copak Kain nevykonal dobro svou obětí? Že vzal ovoce své tvrdé práce v potu tváře (srv. Gn 3, 17-19) a pravděpodobně jej spálil v oběti Hospodinu k slávě je přece velké dobro. Copak si toho Kain nevšiml? Copak si nevšiml, že ho Hospodin neodmítl, ba naopak? Vždyť ke Kainovi Hospodin *mluví*, na Abela pouze *shlédl!* A Boží slovo je již od Gn 1, 3 to nejpodstatnější, nejcennější pro lidský život⁵!

Jenže Kain si toho nevšiml. Protože měl svůj žebříček hodnot. Svá očekávání. Svá chtění. Svůj světonázor. Své náboženství. Svůj prožitek. Nevšiml si, že s ním hovoří Hospodin, ačkoli s Abelem ne. Vždyť si Kain přece myslel...! A tak dal Kain přednost magii svého lidského chápání mechanismů světa než na Boží slovo. Čímž pozval do světa hřích, a tak zlo, a tak smrt. Připomeňme totiž, že Abel je první, koho si v biblických textech „vzala“ smrt!

Emoce

Druhá část Hospodinova monologu pak ukazuje na místo emocí v životě člověka. Není to Kainův hněv, závist, pocit ponížení (Abel byl mladší, druhorozený, bratr!) co zabilo Abela. Emoce nic takového nedovedou. Emoce nejsou činem!

Proto Hospodin v příběhu říká: „Nebudeš-li konat dobro, hřích se uvelebí ve dveřích a bude po tobě *dychtit*, ty však máš nad ním *vládnout*.“

Příběh se nesnaží říct, že by emoce byly hříchem. To v žádném případě! Emoce jsou hříchem, když jim není vládnuto. Řečeno jinak: Pociťovat hněv, smutek, závist samo o sobě nevádí - Hospodina zajímá, jestli nad nimi vládneme, nebo ony vládnou nám. Tedy zda se nám stávají bohem/Bohem... a jsme zpátky u magie...

Zajímavým detailem je pak skutečnost, že ono „vládnutí“ nad hříchem je popsáno stejným slovesem, jako smysl lidského života z Gn 1, 28. Neboli pro čtenáře nehebrejského textu zcela

⁵ Protože zejm. slovem (a Slovem) se projevuje Boží milost.

nenápadně ukazuje, čemu že to má člověk vládnout v první řadě: Sám sobě, vlastním emocím, hříchu. Jinak nemůže spravovat svět a naplňovat svůj potenciál obrazu Božího.

„Dychtění“ pak má rozezvučet vzpomínku na Ex 20, 17-18, tedy poslední slovo Desatera⁶. Tedy na to slovo, které shrnuje veškerou praxi poslušnosti Bohu - tedy jak vypadá první slovo, a tak celé Desatero, v praxi všední i nevšední.

Kain však chtěl raději Boží činy než Boží slovo. Vždyť to „jen“ stvořilo svět a Kainovy rodiče. Pozvalo je k dialogu s Bohem, ačkoli učinili to jediné zakázané. Vyhnalo je ze zahrady. A i teď zve Kaina k pravdě - Bůh přijímá každého, kdo činí dobro. „Milosrdenství chce, ne oběť...“ (Oz 6, 6; později také Ježíš dle Mt 9, 13+12, 17). Ne toho, kdo hodně obětuje nebo hodně čaruje...

Příběh Gn 4 je tedy *také* o emocích. Ne hlavně, ale také. Emoce po člověku dychtí a člověk po nich. Místo aby jim vládnul. Člověk chce zažívat nové, adrenalinové, nepoznané, odlišné, ochutnávat zakázané - to jsou ty nejsilnější vjemy, díky kterým nám raketově stoupá produkce dopaminu, adrenalinu a dalších hormonů...

A tak člověk vyhledává silnější a silnější podněty, protože naše receptory se otupují. Opouští osvědčené ve prospěch neznámého, aby si užil. Nechává se oblnout svým ještěřím mozkiem a neváhá vraždit, čarovat, ohýbat ke své vůli. Ale za nic z toho nemohou emoce samotné! Copak každý hněv a žárlivost končí ublížením na zdraví?

Tak zní další ze základních zvěstí pro každého člověka (jsme v mýtech!): Emocím má člověk vládnout. Vždy. I Hospodin se hněvá (a velice často: Gn 4, 10; Ex 32, 7-11; Dt 1, 34; Iz 47, 6; Zach 1, 2 atd.), je smutný (např.: Gn 6, 6; 1Sam 15, 29), zklamaný (Iz 5, 1-8) atd. Ale jeho „emoce“ mu nevládnou⁷, nýbrž Bůh vládne nad

⁶ Znovu připomeňme, že Genesis, zejména její úvodní část, patří k nejmladším textům SZ.

⁷ Dodejme, že se jedná o anthropomorfismy (připodobnění člověku). Hospodin nedisponuje nervovým systémem, který registruje „emoce“ na základě chemických látek dopaminu, adrenalinu a dalších. Tak hluboce se věčný Stvořitel snižuje, abychom mohli porozumět na základě formulace podobnosti s námi.

svými „emocemi“. Takový je obraz Boží, jehož potencialita je v nás všech uložena. Stejně pak prokázal také v příkladu Ježíše Krista.

Stejně pak prokazuje Bůh v dialogu s Kainem. Navzdory hněvu, ba dokonce spravedlivému hněvu, bratrovraha Kaina chrání. Obdarovává ho znamením kříže na čele, aby nebyl také zabit. A dopřává mu další život - možnost návratu, pokání, obrácení. Možnost láskyplného života s manželkou, synem, vybudovaným městem. K tomu vede cesta vlády nad vlastními emocemi, a tak nad hříchem⁸.

Nevládnutí nad emocemi a hříchem vede ke zlu a ke smrti...

Nezabiješ a pomsta

Předposlední zvěst, na kterou zbývá čas, je druhý vztah k Desateru, totiž ke slovu „nezabiješ.“ Příběh Gn 4 ukazuje, jak „normální“ je pro člověka zabíjet. Ať už v otroctví emocím nebo magii a nebo chladnokrevně. Jak „normální“ je pro člověka zabíjet i ve vlastní rodině, třeba i mladšího, slabšího.

Právě proto, že takové jednání je pro člověka často „normální“, je psáno v Desateru: Nezabiješ.

Druhým bodem tohoto intertextuálního vztahu je právě poukázání na skutečnost vývoje lidského chápání. Nejprve slovo Desatera znamenalo skutečně „jen“: Nebudeš zabíjet členy své rodiny. Až později člověk rozkrýval, že stejné platí také pro členy širší rodiny, rodu, kmene, národa, rasy. A dnes snad pomalu také i pro jiné živočišné druhy...

Podobné pak zní v Boží zábraně krevní msty, vendetty, snahy vykořenit zlo zabíjením těch, kteří učinili zlo. Kainův život je chráněn také proto, aby byly zavřeny dveře zlu a hříchu, protože pomstě a dalšímu vraždění. Nad zlem a hříchem nelze zvítězit zabíjením těch tzv. zlých. Copak se člověk stává zlým, ba dokonce zlem, pro jeden zlý čin? Nebo pro dva? Nebo pro sedm?

Proto zní Hospodinovo slovo o sedmeronásobné pomstě na tom, kdo by Kaina zabil. Sedmička je číslem plnosti (v biblické

⁸ Nežřízená emoce je vždy hříchem, protože se nám stává bohem, protože určuje naše jednání. Naše jednání však máme určovat *vždy* my sami na základě Božího slova.

symbolice), tedy Hospodin hovoří o „plné pomstě“ na tom, kdo by Kaina zabil. Nejde o číslovku v našem významu⁹. A kdo by náhodou neporozuměl, protože by pocházel z jiného kulturního, jazykového a časového prostoru, tomu zní závěr Božího dialogu s Kainem: „... aby Kaina nikdo, kdo ho najde, nezabil.“

Zabíjení je vždy špatně. Někdy je jen menším zlem. Avšak vždy je svědectvím o hříšnosti našeho způsobu života, samotné naší existence. Ospravedlnění našich bytostí je také v možnosti nezabíjet. I kdyby to bylo z pomsty, závisti, pro přežití nebo pro „spravedlnost“ ...

Shrnutí

Pokud je příběh rodičů Kaina a Abela z Gn 3 o lidské pýše kognitivní a racionální (právě v Gn 3, 6 se láme rozhodnutí ženy a muže), pak je Gn 4 o lidské pýše emocionální a vztahové. O nechuti vládnout sobě sama, natožpak podle Božích slov. Naopak o velké chuti podléhat emocím, touhám, okamžikům. A pak se na ně vymlouvat (Gn 3, 12+13; Gn 4, 9).

Člověk má vládnout světu (Gn 1, 28). Má vládnout světu na základě Božích slov - vždyť jimi povstalo vše, co je. Tím naplňujeme Boží obraz v nás. Prvním krokem je tedy nevyhnutelně vláda nad sebou samým. V tomto ohledu se mají západní náboženství mnoho co učit od východních, zejm. buddhismu.

Protože když vládneme sami sobě, vědomě se podřizujeme někomu většímu, mocnějšímu, nadřazenému. I kdyby to bylo jen božstvo sebezapření či sebeovládání. Poslušnost je prvním krokem ke svobodě.

Člověk však není nikdy před Bohem odepsán ve svém selhání. Kain vyvázl vlastně bez trestu - snad kromě vyhnání od rodičů, což však bylo spíše požehnáním. Hluboká a mocná Boží milost mu darem dalšího života a otevřené budoucnost, ačkoli v cizí a

⁹ Ani nemůže. Protože arabské číslice se svým významem byly vynalezeny až v cca 6. stol. po Kr. A do Evropy se dostaly kolem přelomu tisíciletí. I římské číslice, v podstatě také už jen symboly pro počet, jsou mnohem mladší než texty SZ.

neznámé zemi (srv. Abram!), umožnila najít lásku k ženě a lásku ženy ke Kainovi. Krásu a pokoj rodinného života se synem. Ba dokonce budování města - což je velkým dobrem.

Tak je pointou příběhu také napětí mezi pastýři a zemědělci, nomády a usazenými, venkovem a městem. Před Bohem však je, vposledu, obojí stejně dobré - protože stejně lidské. Tulák s pastýřem snadněji vidí Boha. Zemědělec a v-městě-žijící se snadněji starají o bližní.

Píseň: S401 - Zůstaň s námi + modlitba Páně
Rozhovor